

עריצותו של הזיכרון

גיא פרחי

ישראל שלאחר שבעה באוקטובר היא מדינה ששקעה בתוך הזיכרון, ובדיוק בשל כך היא שכחה את ההווה שבו היא חיה. עזה מתכנסת לעיניה כאגדה מוגמרת בסדרי הימים של ההיסטוריה. סיור זיכרון בעוטף עזה מדגים כיצד שיח הזיכרון סוחף אותנו אל אותו זמן מיתי שבו עמלק, הנאצים וחמאס אחד הם. כאילו אין זה משנה מה נזכור, ובלבד שנקיים את מחוות הזיכרון עצמה: לזכור כאילו מה שהיה כבר נחתם, לזכור כאילו דבר ממה שהיה אינו מתרחש ברגע הזה ממש

אוקטובר 2025

מ אז שבעה באוקטובר החל הזיכרון לקנות אחיזה עיקשת במרחב הציבורי בישראל. כאשר נחתי לאחרונה בשדה התעופה, מכשיר סריקת התיקים במסלול הירוק במכס היה מכוסה מדבקות עד שבקושי אפשר היה לזהות בו מתכת עירומה. המדבקות, שפגשתי לאחר מכן בתחנות הרכבת והאוטובוס, על שלטי העזר העירוניים וכמובן באתרי הזיכרון בעוטף עזה, מוקדשות לקורבנות שבעה באוקטובר ומלחמת עזה. בדרך כלל העבר הוא זה שקונה לו בועות ספורדיות בתוך ההווה, בדמות אנדרטאות או פינות הנצחה מכוונות בתוך המרחב הפונקציונלי, אבל בישראל שלאחר שבעה באוקטובר ההווה הוא הנדרש לתבוע לעצמו טריטוריות מוגנות בתוך שטחי הזיכרון וההנצחה. בשדה התעופה, למשל, שלט על דלפק המכס מבקש מן הקהל "לא להדביק מדבקות על עמדות הבידוק". בכך הוא מגדיר את מעמדו כשמורת טבע שבה ראוי שהווה עוד יתרחש, שכן בכל זאת יש לסרוק את תיקי הנוסעים ולדרוש מהם את המס הקבוע בחוק.

כעת, מבעד לחלון האוטובוס, ניכרים הפונדקים העצובים של תחנות הדלק בדרך ליישובי עוטף עזה. המדריך, שערך הלבן אסוף בקוקו דקיק, החל לאמץ את המיקרופון כבר במחלף עד הלום. תחילה החניף לראש ועד העובדים האמון על ארגון הטיול, אולי במטרה להבטיח את שרינו במסעות הבאים היוצאים כמדומה אחת לחודש. כעת הוא בעיקר משמיע אזהרות והצהרות שלפני מעשה. אנו עומדים בפני טיול קשה, הוא אומר לנו, ואף על פי כן טיול הכרחי, "חשוב". הקושי, כלומר המפגש עם אתרים שבהם התרחשו זועות לפני כשנה וחצי, נושא עימו ציווי מוסרי. אנחנו כאן כדי לזכור, והזיכרון כשלעצמו הוא ציווי שעליו אין מערערים ועל טבעו אין לתהות.

תיירות אופל (dark tourism, באנגלית) היא כותרת הגג הניתנת לביקור באתרים מוכי אלימות וזוועה משעה שבה הם נוקו מדם ועובדו לעיני התייר.^[1] במקרה הישראלי תיירות האופל נטועה היטב במסורת המסעות לפולין, היכן שהאווירה העליזה באוטובוס לעולם עומדת בסתירה לאתרי ההרג שבהם הוא חונה. כפי שלמסע לפולין יש תחנות קנוניות - אנדרטת מרד גטו ורשה, אושוויץ בירקנאו, טרבלינקה - כך גם לביקור בעוטף עזה מסלול הקובע תחנות הכרחיות. רבים מאתרי הטיולים מציעים טיול בתחנות טבח שבעה באוקטובר במסלול בעל שלד קבוע: מגרש המכוניות השרופות, אתר נובה בחניון רעים, גן הגבורה בתחנת המשטרה בשדרות ואנדרטת התצפיתניות ליד מוצב נחל עוז. בחודשים ינואר, פברואר ומרץ משלבים את הסיור עם תצפית כלניות, כמקובל באזור עוטף עזה, שכעת המדריך מקפיד לכנותו "עוטף ישראל". אנו זכינו בתחנה נוספת: "ביקור בעיר הגיבורים אופקים בשכונה של הגב' רחל, בעקבות סיפורי הנופלים המופלאים והבתים הירויים", לפי לשון ההזמנה שהתקבלה במייל. נאמר לנו להצטייד ב־1.5 ליטר מים לאדם, בכובע ובנעליים סגורות ונוחות להליכה.

המדריך מצווה עלינו לזכור, אך טעותו נעוצה בהנחה שהציווי לזכור עומד בסתירה לנטייה לשכוח; הרי הזיכרון והשכחה מעצימים זה את זה, וככל שאנו זוכרים יותר כך אנו מרבים יותר לשכוח. ישראל שלאחר שבעה באוקטובר שקעה בתוך הזיכרון, ובדיוק בשל כך שכחה היא את ההווה. עזה התכנסה לעיניה כאגדה מוגמרת בסדרי הימים של ההיסטוריה. שיח הזיכרון וההנצחה סביב אירועי שבעה באוקטובר הותאם כגבס אלסטי לתוך שבלונת החורבות הישראלית, לטקסי הזיכרון ולשירי החיטה הצומחת שוב. בלי שנוכל לכוון את מבטנו אל ההיסטוריה, שיח הזיכרון סחף אותנו אל אותו זמן מיתי שבו עמלק, הנאצים וחמאס אחד הם. אין זה משנה מה נזכור, ובלבד שנקיים את מחוות הזיכרון עצמה: לזכור כאילו מה שהיה כבר נחתם, לזכור כאילו דבר ממה שהיה אינו מתרחש ברגע הזה ממש.

לכן רציתי לבקר בעוטף עזה: כדי להבין משהו על התיירות הזאת, שאינה מתבטאת רק בשרשרות האוטובוסים היומיות בדרך לכביש 232 אלא במבט חובק כול על ההווה הישראלי ועל העתיד שהוא מבשר. סביבי אסופה של גמלאי בנק המורגלים בטיולים בצוותא, לכנרת או לים המלח, לחיפה או לתחנות בשביל ישראל. בשלב זה חלקם עוד סבורים שהתלוויתי לסיורם כאיש ביטחון; אחרים יתחילו להחריש כמה מהשערות הנגד, שמא אני טיפוס סהרורי שדווקא מהווה סיכון לביטחונם. אך לסיור הזה הגעתי בראש ובראשונה כדי להבין כיצד מתיירים באתרים שדמם עוד שותת וטרי, ואיך מאמצים את מבט התייר על אירוע שהוא בעת ובעונה אחת רחוק וקרוב, עתיק וחדש, כסלע משקע המתגבש לנגד עינינו בהילוך מואץ.

זיכרון בזמן הווה

בתוך קיבוץ כפר עזה ניצב שלט יחיד במינו: "דוברים/מדריכי סיורים ומשלחות. לדברים שאתם אומרים ומספרים יש השלכות משמעותיות על חיי החטופים. למילים שלכם יש כוח שעלול לסכן אותם. אנא מכם, נהגו בזהירות יתרה ובאחריות גדולה. זכרו! יש אנשים חיים בשבי החמאס ויש להם משפחה שמחכה להם בבית". השלט, החתום על ידי משפחות החטופים של כפר עזה ולצידו גרסה מקבילה באנגלית, ממוקם בסמוך לעץ מצל, היכן שהמסיירים נוהגים להתרענן. בעת הביקור שלי קיבוץ כפר עזה

עוד נטוש מיושביו, והמסיירים והמסיירות - תורמים, חיילים, חברים או תיירים הפוקדים את הקיבוץ
בתיאום עם אחד מחבריו - חוזים בהרס ובחורבן הספונים בקורותיו הבטוחים של העבר, כפי שבמונה
ליזה יש להתבונן רק מבעד לקוביית זכוכית.

בכפר עזה, כמו בשאר תחנות הסיורים באזור, עריצות הזיכרון תובעת את מקומו של ההווה. המשקפיים
שמבעדם אנו מביטים ומביטות על ההווה הם משקפי העבר הנזכר, החתום, הרחוק, בדומה לאופן שבו
הפילוסוף אנרי ברגסון תפס את הדז'ה וו כ"זיכרון ההווה" (le souvenir du présent).^[2] עבור ברגסון,
הזיכרון איננו גרסה דהויה של ההווה ("תפיסה") המגיעה אחריו; ההווה והזיכרון הם כשתי עדשות
שפועלות באופן סימולטני. בעת שאנחנו תופסים את ההווה, הוא גם נרשם תחת עדשת הזיכרון שלנו. אנו
חווים את ההווה דרך עדשת ה"תפיסה", אך בלי משים הוא עובר את עיבודה של עדשה אחרת, עדשת
ה"זיכרון", כדי להירשם גם כעבר. עם זאת, העבר הנרשם הוא עבר וירטואלי, כזה שאין לו עדיין מימוש
ברגע ובמקום מוגדרים. אילו היינו רושמים כל אירוע כעבר אקטואלי, בכל מהלך של הזיכרון היה עלינו
לעבור כרונולוגית על כל אירועי חיינו כקלטת הרצה לאחור עד שהיינו "מאתרים" את הזיכרון; אבל
הזיכרון אינו עובד כך. הוא נשלף מיידית מתוך העבר והופך מפוטנציאל גולמי, ללא זמן או מקום,
לממשות התלויה ברגע ובמקום מוגדרים. אם כך, על פי ברגסון הדז'ה וו הוא מין שיבוש במערכת,
שבעטיו אנו רואים את ההווה דווקא מבעד לעדשת העבר: במקום עדשת התפיסה אנו נחשפים לפעולתה
של עדשת הזיכרון, המתרחשת, למעשה, כל הזמן. הדז'ה וו נדמה כרגע שכבר התרחש אף שאיננו יודעים
למקומו בזמן, והסיבה לכך היא שאנו נחשפים לפעולת הזיכרון הלא מוגדר - למפעל הנקניקיות של
כלכלת הזיכרון, המפעיל את בוכנותיו כל העת.

אם הדז'ה וו הוא שיבוש במערכת הזיכרון, הרי זה מכיוון שהזיכרון, לפי ברגסון, מגיח אל ההווה על פי
היגיון כלכלי: כאשר אנו זקוקים לו כדי לשקול מעשה, העבר - כלומר הניסיון שלנו במעשה דומה -
יישלף על מנת להנחות אותנו. במובן זה, הדז'ה וו מעלה את העבר ללא שום צורך תועלתני, ועל כן ברגסון
רואה בו סרח עודף של כלכלת הזמן, תופעה המתרחשת לשם עצמה וללא אליבי אחר. אך לא כך הדבר
לגבי שיח הזיכרון של שבעה באוקטובר: הוא ממסגר את ההווה כזיכרון באופן כלכלי ותועלתני ביותר.
בימי המלחמה הפך שיח ההנצחה הישראלי את ההווה לעבר ואת אתרי הטבח למורשת, בין היתר כדי
לצבור אשראי שישמש הצדקה למלחמה כוללת. בה בעת הוא הציג את אירועי ההפקרות של שבעה
באוקטובר כאלימות שמקורה בגורל חרוץ מראש.

בניגוד למסורת ההנצחה הישראלית, העוטה על עצמה בחרדת קודש את ערך הגבורה הצבאי, אתרי
הזיכרון של שבעה באוקטובר ניחנים בדיסוננס המעמת את שיח הגבורה עם עובדת ההפקרה הגלותית.
הטבח התחולל בתוך אתרים אזרחיים, וערער למעשה את אתוס ההגנה שבשמו הוקמה מדינת ישראל.
אחת הדרכים להתיר את המתח היא להטמיע את המרחב האזרחי בתוך שיח הגבורה הצבאי, כפי שנעשה
למשל בציורי קיר בשדרות ובאופקים. על הבניין שלמול מפקדת המשטרה בשדרות, שהוחרבה, לאחר
קרב ארוך, בשידור חי בטלוויזיה, עומד ציור גרפיטי מאת ארד לוי ובו דמויותיהם הענקיות של אריה
ולביאה, שוטר מצדיע, אם אווזת בתינוקה ודמות ילד הצופה אל העתיד; בתחתית, שם העיר שדרות

מופיע בשפה האנגלית ומתכתב עם כל אותם שלטים ברחבי העולם המשמשים תפאורה לסלפי. שדה סמלי מקביל חוזר בציור קיר דומה באופקים, גם הוא מאת לוי וגם הוא, כמו הציור בשדרות, עם לוגו של בנק הפועלים. בציור הזה שוטר לוחצת את ידו של גבר מתפלל, ומתנשא כיתוב בעברית: "עיר של גיבורים".

שתי התמונות מבטאות, כל אחת בדרכה, נסיגה מההיסטורי לעבר המיתי. גבורת האזרח, המתכנסת לעיתים תכופות תחת דמות האריה והלביאה, כרוכה כעת במיתוס הגבורה השמור לחיילים ולשוטרים. המיתי, בתורו, מופשט מן ההווה כדי להיטמע בתולדות עם ישראל ובקורותיו עמוסות הגבורה. "גן הזיכרון והגבורה" שהקימה עיריית שדרות במקום שבו שכנה תחנת המשטרה ממחיש זאת באמצעות קביעתם של 18 "עמודי נצח" שכל אחד מהם נושא ציטוט, מי מהמקורות ("הן עם כלביא יקום וכארי יתנשא") מי מבוקר שבעה באוקטובר ("אתם של ישראל?"), כפי ששאלה הילדה רומי סויסה בת השש את מחלציה לאחר שהסתתרה ברכב שבו נרצחו הוריה). ההווה משמש כאן בערבוביה עם נצח ישראל ("עמודי הנצח") והופך, במופעו החד-פעמי, לניצב במחזה מגושם ומעגלי של חורבן ותקומה.

מכאן, למעשה, הדיאלקטיקה המסקרנת של השלט בכפר עזה. כל המסיירים תחת העץ המצל בקיבוץ הגיעו לכפר עזה כדי לזכור, שכן הם חלק ממשלחת תיירים כלשהי המקדשת ומנציחה את זכר האירועים שהתחוללו בקיבוץ. בה בעת השלט מצווה "זכרו!", אך הציורי הזה מופנה כלפי עדשת הזיכרון והמורשת, פן יטעו מדריכי הסיורים לחשוב שמדובר באירוע חתום הקבוע כבר בתולדות עמנו. השלט כמו אומר: אתם מביטים על הווה כעל עבר, כלומר דרך עדשת הדז'ה וו, אבל מה שלנגד עיניכם הוא למעשה הווה שתובע התערבות ממשית.

השלט בכפר עזה הוא סימפטום של התערערות הגבולות בין שטחי העבר לשטחי ההווה ושל הצורך לכוון גבולות רגולטיביים חדשים, למשל כאלה המונעים הקמת אנדרטאות אד הוק לאורך כביש 232, ללא אישור הרשויות, באופן המפריע את החיים שעוד אמורים להתקיים בשטחיהן. מאמץ דומה ניכר באתר ההנצחה למסיבת הנובה, אתר מאורגן ופתוח למבקרים ובו מיגוניות ועליהן שלט המבהיר כי נבנו לאחר אירועי שבעה באוקטובר. כל צעד ושעל באתר ההנצחה מספר את סיפורם של 378 קורבנות. עצים ניטעו לזכרם, נרות נשמה פזורים סביב. אך המיגוניות כאילו מצהירות: אנו שייכות להווה, איננו חלק מן הזיכרון. השלט שעל המיגוניות אומר: "המיגוניות נועדו לשימוש בזמן חירום בלבד. אין להדליק נרות; אין להציב כל סוג של הנצחה במיגוניות; אין לתלות מדבקות, מודעות או כל פרסום אחר; נא הקפידו של שמירה וניקיון המיגוניות" (הטעות במקור). מחוץ לעוטף עזה, למשל בערים, החיים מתקיימים לצד מובלעות הנצחה בדמות אנדרטאות ומנומנטים, ואילו ביער רעים מובלעת החיים המאוימים מתקיימת בתוך מרחבי ההנצחה. המיגוניות נשזרו בסיפורי שבעה באוקטובר כאתרי זוועה וגבורה. כזאת היא "מיגונית המוות" שעל כביש 232, כמה דקות ריצה מאתר הנובה, שבה נרצחו 16 אנשים ובה הדף ענר שפירא שמונה רימונים בטרם מצא את מותו. האוטובוסים החולפים בכביש 232 עוצרים כדי להדליק במיגונית נרות נשמה. בהופכה ל"מיגונית המוות" היא חדלה לשמש מרחב מוגן מרקטות והפכה לאתר זיכרון. באותו אופן, אלמלא היה מופיע השלט האוסר זאת, היו המיגוניות שבאתר הנובה מתמלאות בנרות נשמה, בפוסטרים ובמדבקות.

מובלעת ההווה מוכרחה להתקיים בתוך אתר ההנצחה משום שבעת ההיא מלחמת עזה עודנה מתרחשת, והאתר, ככל הנראה, יוסיף להיות פגיע גם לאחר שיושלם מופעה הנוכחי. המילים "מיגוניות אלה הוצבו לאחר אירועי 7 באוקטובר" משמשות את המבקרים והמבקרות כסעד למשוטטים מבולבלים, שכן לעיתים קשה להבין איזה חלק מחייהם עומד דומם במחוזות הזיכרון ואיזה חלק מבעבע בהתרששות מתהווה. במצב עניינים זה, הופעתו של ההווה דרך משקפי העבר היא השיבוש בכלכלת הזיכרון – היא, ולא הופעת העבר על גבי ההווה. על ההווה האצלנו את משקפי העבר, ולעיתים אנו מבולבלים ונכלמים, כמו בדז'ה וו, לנוכח הבקעתה של התרחשות בלתי ממושמת הנדמית לנו כמשהו שאולי מתרחש כעת. בדיוק כמו בדז'ה וו, אנו חוזים בהתרששות כמתבוננים מהצד הנידונים לחזות בגלגוליה באין יכולת להגיב. הדבר הזה כמו מתרחש לנו, אך באותה מידה הוא כמו מתרחש למישהו אחר.

לקבל את הכאפה

המסע לפולין התאפיין בהמתנה דרוכה למפולת רגשית האורבת לכל אחד מן המשתתפים בזמן השמור בדיוק לו. השיח נסוב סביב אותה "כאפה" שיש לקבל, אם לא בטרבלינקה אז במיידנק, אם לא במיידנק אז בבירקנאו. הכאפה, שבאה לידי ביטוי לרוב בפרץ בכי פתאומי, היא אשראי רגשי שיש לפדות לטובת המסר המארגן של הטיול, שכן המסע לפולין הוא מהלך מחושב של התחלה, אמצע וסוף ויש לו היגיון אריסטוטלי של דרמה מופקת היטב. הכאפה היא שבטו המחנך של אב נרגן, המביא אותנו לכדי צער כדי להצדיקו למטרה חשובה. המדריך שלנו לעוסף עזה קיבל על עצמו את התפקיד הזה עוד בהזמנה שנשלחה במייל, שתיבלה את הטיול ב"מבט אל החקלאות הישראלית הפורחת, שחקלאיה הושיטו יד לשלום". ואכן, בדרך לאנדרטת התצפיתניות בנחל עוז הבטחה זו מתממשת כאשר הוא מספר לנו, בלשון עמומה וכמעט רכילאית, על חקלאי האזור שהזמינו לשטחם עזתים כדי להחליף ידע על גידולי אדמה בעוד האחרונים חזרו לעזה עם מודיעין. הכאפה נושאת עימה הפעם תפקיד מפכח במיוחד: אנו נסייר בעוסף עזה כדי להצטער ולדמוע, אך אל לנו להישאר עם צער צף, נזיל, שכן את אשראי הצער עלינו לפדות מייד בעד המסקנה שאין להושיט יד לאויבינו, משום שהם יחפשו תמיד ובכל הזדמנות דרכים נוספות להרוג בנו.

במבט על נחל עוז, היכן שמתנוססת הכתובת "עד התלם האחרון", מגדיל המדריך לעשות ומשמיע דרך מערכת ההגברה של האוטובוס את ההספד שנשא משה דיין לרועי רוטברג באפריל 1956. רוטברג, "הנער הבלונדיני, הצנום, אשר הלך מתל אביב לבנות ביתו בשערי עזה" (כך בהספד), נרצח על ידי פלסטינים שחצו את קו הגבול. דיין מוסיף: "הערגה לשלום החרישה את אוזניו, ולא שמע את קול הרצח האורב", ומסקנתו, אותה מסקנה החוזרת בצורה זו או אחרת בפי מנהיגים ישראלים לדורותיהם, היא כי נגזר עלינו "להיות נכונים וחמושים, חזקים ונוקשים, או כי תישמט מאגרופנו החרב – ויכרתו חיינו". בסיום ההקלטה קובע המדריך כי בשבעה באוקטובר החרישה את אוזנינו ערגת השלום, נשמטה החרב מאגרופנו ועל כן נכרתו חיינו.

רוטברג וקורבנות שבעה באוקטובר הם קורבנות של שכחה. פעמים רבות מותם הופך לאשמת השכחה שלהם כיחידים, שכחת טבעו הרצחני של האויב, וזו הופכת למסר שעלינו לזכור מהטיול במקומות שבהם קופחו חיייהם, שבדרך כלל הם בדיוק אותם המקומות שבהם קופחו החיים של קודמיהם בתפקיד

הנאשמים. באתר המכוניות השרופות תצדיק המדריכה באופן דומה את איסוף המכוניות המפויחות זו על גבי זו: "דע מאיפה באת ולאן לא תלך". מסקנתה דומה: שכחנו ונכרתו חיינו, לא זכרנו מספיק ועל כן באה עלינו מכת אוקטובר.

נחל עוז מזוהה לא רק עם רוטברג אלא גם עם אידיאולוגיית "עד התלם האחרון", השאולה מאמרת כנף של יוסף טרומפלדור וגורסת כי גבולות ישראל יעמדו במקום האחרון שבו מחרשה יהודית תחרוש את תלם האדמה. כיום צופה על התלם האנדרטה המוקדשת לתצפיתניות שהתריעו מפני היערכות חמאס וננזפו בשל כך. האנדרטה הוקמה באופן חתרני: הורי התצפיתניות בשיתוף ארגון "שדות במקום גדרות" קבעו בה את השלטים הראשונים, כדגלי יישוב שנכבש, ורק לאחר מעשה זכו לתמיכת קק"ל והפכו אותה לחלק רשמי מ"דרך תקומה". ארעיות ההנצחה ניכרת גם בפיגומים ובאנשי הבנייה בעלי האפודים הצהובים, שככל הנראה מתקינים לאורך העלייה מעקה שיחליף או ישלים את יריעות הבד המחאתיות (הנושאות את הכיתוב "הופקרו"), או שמא יעגן אותן במתקן רשמי החרות בשמות התורמים לקק"ל. גם הכפילות של פינות ההנצחה היא חלק מתפאורת זיכרון חפזה שנבנית אד הוק וככל שמוכשרים התנאים לה. שמות התצפיתניות מופיעים בקבוצות, על ארבעה לוחות ברזל, אך לכל תצפיתנית מוקדשת גם אבן משלה, שאולי הותקנה מאוחר יותר, ועליה ציור עץ ומשפט המזוהה עימה. במהלך טקס החניכה של אתר ההנצחה, ביולי 2024, נשמעה אזעקת צבע אדום וההווה שוב פרץ אל תוך העבר, כלומר אל שיח ההנצחה.

צוואה אחרת

הבחירה בנקודת תצפית עבור האנדרטה לזכר התצפיתניות משווה לאנדרטה אופי של צוואה. התצפיתניות, שראו את ההווה נכוחה אך זכו לבוז מהמפקדים שלהן, מצוות עלינו להביט לעבר עזה בעיניים פקוחות ומפוכחות. צוואת התצפיתניות היא, כמדומה, להתעמת עם ההווה התובע מאיתנו התערבות ולראותו כמות שהוא, בלי להמתיקו במשאלות לב מסמאות. מהתצפית עצמה רואים בעיקר את שכונת ג'אעיה החרבה. חבריי לאוטובוס מנסים לקבוע בעיניהם הבלתי מזוינות היכן עברה השורה האחרונה של בתים עזתיים, כמשחזרים את גבול הבטון שלפני חורבן הבתים הרבים שלפנינו, חורבן שמקשה על זיהוי הגבול בין עזה לנחל עוז - היכן יש אדמה והיכן הרס - שכן ההרס כה יסודי עד שכבר הפך בעצמו לאדמה.

גם אם אי־אפשר לזהות בבירור את התלם האחרון שבו עוברת המחרשה, אנדרטת התצפיתניות סימנה את התלם האחרון של מרחב ההנצחה הישראלי (או של ישראל שהפכה למרחב הנצחה). מכאן ואילך, בשכונות העזתיות שעליהן השקפנו, ההווה שלט ביד רמה. בשכונות הללו כדורים נשרקו ופצצות נפלו מן האוויר. אנשים מתו מוות אדיש ובנאלי, ואת חלקם לא יהיה מי שיזכור או ינציח. הגבול בין עזה ובין עוטף עזה היה אפוא הגבול שבין המקום שבו זוכרים למקום שאותו שוכחים; המקום שבו ישראלים ועזתיים כאחד, חיילים או אזרחים, חסרים את היכולת להשתהות ולהתבונן כאילו היו לאחר מעשה, כשם שאין קובעים מצבה על גוף אדם חי. צוואת התצפיתניות היא לראות נכוחה את אשר מתרחש

מהמצפה, אך אני חושד כי חבריי לטיול מקיימים אותה באופן חלקי, אם בכלל. מבטם שקוע בחורבות שג'אעיה ונוסייראת בעת שהם דנים זה עם זה, כבשיחת סלון על התקדמות עבודות תמ"א, מה דרוש בדיוק כדי לשקם שורת בניינים זו או אחרת וכמה זמן צפויות להימשך העבודות.

האנדרטה מצווה התפכחות, ואילו בשיח הישראלי שלאחר שבעה באוקטובר המתפכחים הם אנשי שלום שאיבדו את אמונתם בהידברות עם העם הפלסטיני בעקבות מתקפת חמאס. התפכחות זו נושאת צורה של וידוי הכרוך באומץ ובענווה: המתפכח מודה בטעויות העבר שלו, רק כדי להתקבל במחילה בחיק הציבוריות הישראלית. כך אמר למשל הזמר אברהם טל בריאיון ל**וואלה** על השינוי בדעותיו הפוליטיות:

אני חושב שההגדרה לפני 7 באוקטובר למה זה שמאל וימין הייתה "האם אני מאמין שיש עם מי לדבר איפשהו על שלום". ואז הגיע 7 באוקטובר, ואז ראינו גם אנשים שאינם מחבלים שלוקחים חלק בעניין, ושיש משפחות בעזה ששומרות על חטופים, ואז אתה אומר "כולם מעורבים". המילה "שלום" יצאה מהלקסיקון. אני מאמין שכל הישראלים היום הם ימניים מדינית. חברתית ברור שנשאר ימין ושמאל אבל מדינית כולם בימין. אף אחד לא יגיד "בוא נעשה שלום עם עזה", זה להיות עיוור. אז זו הדעה הפוליטית שלי ונראה לי שזו הדעה של כל עם ישראל. בסופו של דבר, אנחנו חיים על חרבנו.^[3]

האם המבט המפוכח, הדובר המתפכח מן העיוורון כדי להביט במציאות כמות שהיא, יכולים לשכון לצד אמירתו החותמת של טל כי "אנחנו חיים על חרבנו"? ההתפכחות היא בראש ובראשונה התפכחות מהווה מצמית ומעורר. ההתפכחות נסוגה בזמן, לא מתמסרת לו. היא מתאפשרת רק מתוך עמדה שאינה בעיתה, שהרי אחרת לא הייתה זו התפכחות אלא הסתנוויות באלומות ההווה התובעני של המלחמה.^[4] בשל כך, התפכחות אינה יכולה לאמץ את מסקנתו של טל כי "לנצח נחיה על חרבנו" – דווקא מפני שמדובר בהצהרה מן המקורות ("לנצח תאכל חרב"), על-זמנית, נכונה תמיד, כזאת שהזמן אינו מורגש בה. הצהרה זו חסרה משך: היא חוזרת ומעגלית, והיכן שנרצה נפגוש בה, משום שאנו יודעים ויודעות בדיוק את שעת הגעתה.

לכאורה צוואת התצפיתניות היא להתפכח, אך ההתפכחות מעצם טבעה אינה יכולה לבוא בלשון ציווי. בהליכתו נגד צו השעה אפשר שרוטברג, איש השלום מנחל עוז, ראה אותה – וכך גם התצפיתניות. צוואתן של אלה איננה לעמוד במצפה ההנצחה כדי לראות את מה שרואים כולם ולא לחזור על מה שמצווה לראות, כי אם להצביע דווקא על הסודות הגלויים שאיש אינו מוכן להצביע על נוכחותם. בצל ההסכמות לסיום המלחמה, רבים סבורים כי עתה אנו נעים מן ההווה אל הזיכרון, בבואנו לחתום את מאורעות השנתיים האחרונות ולארכב את השלכותיהם. אך אם הזיכרון אינו בא לאחר מעשה אלא במקביל אליו, הרי שההתפכחות הישראלית תובעת היום ביתר שאת את עדשת ההווה: להביט בעזה החרבה ולראות בהריסותיה את ארעיות ביצורי הזיכרון שלנו, דווקא בשעה שבה כל היתר מקווים לראות במלחמת אוקטובר ציור נוף חתום.

[1][↑] Malcolm Foley and J. John Lennon, "JFK and Dark Tourism: A Fascination with Assassination," *International Journal of Heritage Studies* 2(4), 1996, pp. 198–211

[2][↑] Henri Bergson, "Le souvenir du présent et la fausse reconnaissance," *Revue philosophique de la France et de l'étranger* 66, 1908, pp. 561–593

[3][↑] ניר יהב, "מול כל השכול מסביב אני מרגיש צורך להכניס חיים, לכן התחתנתי ואני רוצה עוד ילדים", **וואלה**, 9.1.2025.

[4][↑] בהקשר זה ראו את מחשבת העכשיו של ג'ורג'יו אגמבן, המגייסת את הדימוי האופטי: Giorgio Agamben, "What Is the Contemporary?" *What Is an Apparatus? and Other Essays* (trans. David Kishik and Stefan Pedatella), Stanford University Press, 2009, pp. 39–54.

ד"ר גיא פרחי הוא עמית מינרובה לפוסט-דוקטורט באוניברסיטת פוטסדאם.
